

waardig, om
ing in aan-
urt, ontteert
dat in de
menschen
reeds beter,
lat hij door
heidheid be-
id.
de Napo-
acht de mu-
vaak een
en hachlijk
d van een
l heeft.
lijk laag, -
one zieder
een ieder
u eens stil
zwonden te
ythmischen
reeds dat
oor op onze
e als van-
rezen.
muziek
een ieder,
menschen
rengt.
ar, dat op
e dienende,
geheel op
ke muziek
ht, op een
zijn; maar
de diepte
inder, wat
in sterkere
volksangst
man van
en te grijs-
zijn diep-
ste, diepst
vond, om
g of ver-
ke weer op-
zinking en
zijn?
niskening
n nobeler
paradege-
en niets
ide macht
nning van
ook geen
ijvert om
uzikaal ge-
e juist om
et concert
en, treedt
de onge-
haar hoo-
zulk een
ooverende
dan geen
loed, dien
n niet uit
mmen de
ur. tegen
ur uw blad
en 1 Jan.
is director
ik u ver-
mag het
et mes op
a gegeven
anger, en
soodat ik
n nieuwen
reden van
e vergeefs
leerende,
l, meende
e moeten
ntvangen,
nden zich
ad. Vóór
eb ik met
mode der
end. Ook
ad plaats,
te mogen
neerd te
en storm
l hebben
en studie-
oren. De
it vroeger
e censuur
daten te
bewegen;
waar ik
r mij ge-
le leden
Kerkboden
scheur-
plom, om
g ja zelfs
ag zich
e deelen,
n in ge-
werden
zelfs in
Dat er
ame van
orch archt
niet in
boosheid
nderwijs
ik het
en jaren
e en do-
schonk;
ediening
e Zetten
aanman-
eld, zelfs
oorchoit

was enz., nu heb ik nog zooveel liefde voor mijn stichting, dat ik haar liever afsta, dan dat ik haar zie kwijnen en ten ondergaan. Hoe moeilijk het nu is nog eenen tijd lang deelen arbeid voort te zetten, mag ik toch niet heengaan zonder den tijd te hebben gelaten tot voorziening. Daarom stelde ik niet 1 Jan. maar 1 Sept. a.s."

Dese klacht noemen we *tragisch*, omdat hier blijfbaar een niet nader te beschrijven macht in het spel was, die een man van ontegenzeggelijke verdienste overmeesterde en bracht tot wat hij zelf drie, vier jaren geleden voor onmogelijk zou gekeurd hebben.

Wat zou Dr. van Lingen wel, nog voor korte jaren, geantwoord hebben, als ge hem geprofeeteerd hadt: "Eerlang schrijft gij in een aan Christus vijandig blad een woord dat van bitterheid overloopt tegen uw naaste broederen."

Zulk een profetie zou hij een beleediging voor zijn persoon, voor zijn hart, voor zijn karakter hebben geacht, en u wijzend op al wat hij, met gulle toewijding, voor de zaak des Heeren had gedaan, zou hij u gevraagd hebben, of zulk een verleden door zulk een profetie mocht beleedigd worden.

En toch daartoe kwam het, helaas.

Zoo er één blad is, onder de bladen van beteekenis, dat scherp en schamper hier te lande tegen de Christelijke actie partij koos en oprond, dan wel de *N. Rotterdamse Courant*.

En zie aan dat blad zond Dr. van Lingen thans zijn bittere investieve in.

Hierover nu vallen hem niet hard.

Waar een man als Dr. van Lingen tot zoo iets kan komen, neemt het oordeel, we zeggen niet het oordeel Gods, maar het oordeel der broederen een einde, om plaats te maken voor het medelijden der verbaazing.

Ieder onzer gevoelt bij het lezen van dat stuk, dat wie zoo schreef en schreef kon, zichzelf niet meer was, maar onder de macht van een inspiratie stond, waaraan hij geen weerstand kon bieden.

We denken er aan ook niet aan, om wat speciaal hier aan de *Herant* wordt ten laste gelegd, te weerspreken.

Het treft ons niet. Het doet ons niet zeer. Het kan ons niet prikkelen.

Onze eenige vraag is en blijft maar, is er nu waarlijk niets aan te doen, om een broeder, dien we steeds zoo hoog hebben geacht, en zoo in zijn volle verdienste ge- waardeerd, den nevel der bitterheid van het hart weg te vagen, en hem te doen inzien hoe ganschelijk hij zich vergist in de gedachten en meeningen die hij aan zijn broeder toeschrijft?

Moet nu, enkel door insluipen van boosa vermoeden, door gemis aan ziekskracht om een hartstocht te beteugelen, een zoo uitnemende kracht te loor gaan?

Als er niemand is die uw kwaad wil, en ge beeldt u in, dat al uw broederen tegen u aanmotten, en ge daardoor overprikkeld wordt, en in den blinde tegen hen inschreeuwt, wat zullen die broederen dan doen?

U de verzekering van hun aching en hun liefde bieden? Maar gij gelooft ze niet meer.

U wijzen op hun verleden, en de herinneringen uit beter dagen opwekken? Maar ge bant met opzet dat verleden uit uw heugenis.

U antoonen, dat het licht dat ge op het droef talereel laat vallen, niet het licht van Gods vriendelijke zonne is? Maar ge wilt nu eenmaal die sombere tinten vasthouden.

Helaas, het menschelijk woord is hier machteloos. Het best bedoelde woord wordt bij zulk een gemoedsstemming olie in het vuur.

En daarom spreken we niet verder.

Alleen hooger invloed kan hier zegenend en stillend werken, en om dien hooger invloed kunnen we bidden.

En zoo wenden ook wij ons van dit tragisch voorval af, na, ter rechtvaardiging voor later dagen, ook in de *Herant* geconstateerd te hebben, dat we, bij dezen loop der dingen, niets dan droefheid in ons hart gevoelen, en het Dr. van Lingen blijven toeroepen: Keer weder, keer weder, broeder, aan wie God zooveel heeft gegeven, en beproef ons of ge iets anders bij ons vinden sult dan een liefde die u zoekt.

RECENSIE.

Dr. Fischer, die onlangs aan de Vrije Universiteit promoveerde, heeft onzen boekenschat verrijkt met een uitnemendestudie over de voorstelling, die Aeschylus zich van het Goddelijke Wezen vormde. Hij schreef in het Latijn, en dat wel keurig Latijn, en gaf daarom aan zijn werk den titel *De Diva Aeschylea*.

Nu staat dit Latijn ons wel wat in den weg, in zoover de lezers van de *Herant* die taal meestal niet machtig zijn, en dus buiten staat zijn, om ons oordeel over Dr. Fischers studie te controleeren.

Toch mag ons dit niet beletten, om ook het *Herant*-publiek op dit geschrift te wijzen. Anders denkt men toch zoo licht, dat de literarische faculteit er alleen maar is, om de aanstaande theologen wat Latijn, Grieksch en Hebreeuwsch te leeren; en komt daardoor nooit tot het besef van de rijke winste, die ook deze faculteit ons allengs brengen kan.

Een ander maal zouden we dit uit allerlei ander oogpunt kunnen aantoonen, en er onze lezers aan herinneren, hoe de literarische faculteit ook de Historie, met name die van het vaderland omvat, ook de Nederlandse Taal- en Letterkunde in zich besluit; ook de Philosophie, maar natuurlijk uit Calvinistisch beginsel beoefent; en zooveel meer.

Thans echter bepalen we ons tot het onderwerp van Dr. Fischers dissertatie.

En wat blijkt dan? Dit, dat Dr. Fischer een nauwkeurig onderzoek heeft ingesteld

naar hetgeen bij een man van zoo hooge reputatie als Aeschylus uitkomt, omtrent wat wij zouden noemen de natuurlijke godgeleerdheid, d. w. z. van die Godskennis, die een zoo hoog verlicht heiden, op zijn standpunt reeds gewon.

Dit onderzoek nu was uiterst moeilijk, en omdat Aeschylus een zoo moeilijk te verstane schrijver is, en omdat zijn intiemer gedachten gedurig ingekleed worden in afgodische vormen. Maar voor geen dezer beide moeilijkheden is Dr. Fischer teruggedaald. Hij is Aeschylus doorgelopen. Of liever hij heeft als een bij op Aeschylus' bloemen zich neergelaten en er alle honig uitgepaard, die hem dienst kon doen. En na aldus zijn stof verzameld te hebben, heeft hij op meesterlijke wijze die stof verwerkt, om ons duidelijk te maken, wat edele voorstelling er reeds bij een man als Aeschylus achter zijn paganistische vormen verscholen lag.

Laat het nu al zijn, dat Dr. Fischer, door zijn onderwerp meesleept, misschien wel eens een dieperen zin aan Aeschylus toeschreef dan Aeschylus zelf bedoelde, toch hindert dit niet. Hij geeft toch overal Aeschylus' eigen woorden, zoodat een ieder hem controleeren kan.

En dan staat men toch metterdaad verbaasd, dat een man als Aeschylus in zoo menig opzicht zoo schoone en soms tamelijk zuivere denkbeelden over de natuurlijke godgeleerdheid bezat; iets waarbij natuurlijk nog altoos de vraag openblijft, of wellicht van uit Palestina, 't zij over Egypte, 't zij door Klein-Azië denkbeelden uit de bijzondere openbaring naar Athene waten gedrongen.

Doch hoe dit ook zij, Dr. Fischer heeft met deze studie een kostelijken eersteling van de literarische faculteit aan de Vrije Universiteit geleverd.

Waar toch dusver de klassieke letteren bijna niet anders beoefend werden, dan of humanistisch d. i. bloot om den schoonen vorm, of wel zakelijk, en dan om onze gedoopte jongelingen met een paganistischen geest te overgieten, daar heeft Dr. Fischer getoond, uitnemend de roeping der literarische faculteit te begrijpen, om ook de klassieke wereld als genuege op te roepen voor wat wij, Christenen, belijden als de waarheid Gods ook in den gevallen mensch en in de van hem verreemde heidenwereld.

MYSTERIËN.

In sommige Jongelingsverenigingen begint men iets in te voeren, dat lijkt op de oude Mysteryën.

In de Middeleeuwen namelijk gaf men, van Roomsche zijde, onder den naam van Mysteryën, dikwijls in de kerken dramatische voorstellingen van tafereelen uit de Bijbelsche geschiedenis.

Zoo op de manier van het Amgauer Passionsspiel.

In enkele Jongelingsverenigingen bootst men dit nu na. Er wordt dan een voorstelling gegeven van *Joze in Egypte, Joze en zijn broederen* enz. Dat doet men wel in een kerk. En wie er bij wil zijn betaalt catrêe.

Wij voor ons betreuen dit ten zeerste. Want hoe onschuldig dit ook begint, men zal zien dat het al verder verloopt in nabootsing der Mysteryën, en vandaar tot ergis.

Vóór de nitvinding der drukpers was hiervoor nog iets te zeggen, omdat het volk de historie niet kende. Nu hoeft dit waarlijk niet meer.

En ook voor de kostumen enz. is het volstrekt overbodig, daar de rijke platen van tegenwoordig dat alles veel duidelijker voorstellen.

KUYPER.

Voor Kootwijk's Scholen.

Ontvangen door den heer J. S. BRAND uit Amsterdam: Van den heer H. uit zijn busje f 7.45; van den heer G. een gift f 5; van den heer H. een gift f 2.75; en uit Doelburg, door tusschenkomst van den heer Haezelhof, van heeren diakenen kerk B. f 2.50, te zamen f 17.50.

Uit de Pers.

In de *Herant* vestigt de heer L. Knapert uit Dockum de aandacht op een advertentie, voorkomende in het *Nieuws van den Dag*, waarbij een catalogus van goddelooze boeken wordt aangeboden.

Dit droeve feit ontlokt hem deze woorden:

Bestrijding is de beste reclame. Maar het zou zeer te betreuen zijn, als men zich daardoor liet weerhouden den strijd aan te binden tegen wat indertijd groote gevaaren zijn, ja tot de grootste behooren, die een volk maar kunnen bedreigen. A. van Klaveren, uitgever boekhandelaar te Amsterdam, adverteert al en toe, dat hij aan lederen, belangstellende in de geschiedenis, plaats was. Het zeer bijeenbrengen van boeken als "de prostitutie in de oudheid", of "brahmaanse tractaten over het geslachtenleven". Ja, om de kennismaking gemakkelijk te maken was hij niet ongenuege vooraf een korte inhoudsopgave te leveren, waarbij hij niet verzuimde op te merken, dat voor die nadere omschrijving een algemeen gelezen dagblad niet de geschikte plaats was. Het zeer bijeenbrengen van boeken als "de prostitutie in de oudheid", of "brahmaanse tractaten over het geslachtenleven". Ja, om de kennismaking gemakkelijk te maken was hij niet ongenuege vooraf een korte inhoudsopgave te leveren, waarbij hij niet verzuimde op te merken, dat voor die nadere omschrijving een algemeen gelezen dagblad niet de geschikte plaats was. Het zeer bijeenbrengen van boeken als "de prostitutie in de oudheid", of "brahmaanse tractaten over het geslachtenleven". Ja, om de kennismaking gemakkelijk te maken was hij niet ongenuege vooraf een korte inhoudsopgave te leveren, waarbij hij niet verzuimde op te merken, dat voor die nadere omschrijving een algemeen gelezen dagblad niet de geschikte plaats was.

welijk kwaad. Tegen cholera bestemming worden van Staatswege de uitgebreidste voorzorgsmaatregelen genomen. Hier is, om een afschrikking van onzen Staat in bloedigen ernst te hebben; dertienmaal ergere dan de cholera. Hier hebben wij het met voorbeschikten rade toedienen van een bloemlezing van het vuile en lichterlijke wat ooit in bedorven verbeelding op gekomen is. En wij moeten de aanbidding daarvan lieflijk smaken. Laat in een klasse van leerlingen aan eenige inrichting van onderwijs den vroedgrip in de hand de aandacht zijner kameraden op deze advertentie vestigen en hen overhalen de lip te koopten, en de gevolgen zijn niet te overzien. En die geschiedt natuurlijk; men adverteert niet en denkt geen catalogi, als men geen zekerheid heeft de kosten ruim te zullen goedmaken. Zoodat, waar duizenden ouders alle krachten inspannen om bij hunne kinderen rein te houden dat hart, waaraan de uitgangen zijn den levens, de eerste de beste geestelijke speculant hunne verbeddelde reddeloos al bederven, slimmerde lasten wekken, den weg baten voor schandelijke zonden en hen opleiden tot leden van het groote leger van licht-missen en onnutigheden.

Ik weet van geen grooter gevaar, dat ons bedreigt. En staan wij daar machinelsloos tegenover? Wij worden door wet en rechtte bescherming tegen het kwalverval en verslaving van levensmiddelen; de wet laat zich in met heimschekelijke zichten en met drankmisbruik; kunnen de burgers niet beschermd worden tegen een godslasterlijk kwaad, dat onze verantwoordiging gloeit door ons vervult met onduidelijken angst voor de reddelooze bestemming, die het onken jongens en meisjes aanbrengen kan, of waardoor het reeds angstigen angst nog lazer zinken doet?

Middelwyl: kunnen dagbladen niet weigeren zulke advertenties op te nemen? Zou het *Nieuws* onder zoovele, deze deene wel missen? En voort: wij willen scherp toezien in onze huizen, in bibliotheken en lees-zalen, dat de bestemming niet binnendringt. Maar geen cordon is altijd bij machte het verder te weren en de kennis te behouden van de publieke meening voor een wij staatkundige en maatschappelijke vragen vergetende, eenstemmig zich uitsprekt tegen dezen "gruwel der verwoesting." Nostra res agitur, van wat partij wij zijn mogen. Het gaat om de reinheid van menschenleiden. Geen wetten maken een volk beter, ik weet het wel, maar terwijl wij ieder voor ons het bedroefte schiedt geschiedt, en de dingen welken wij willen, moge de overheid launischen termen vinden speculatie te verwijderen, die al onze inspanning, waaksamheid met den slag vruchteloos maken. O, te denken dat door een mensch wien God vergeven moge, aan onze zonen en dochteren de gelegenheid geboden wordt, om kennis te maken met zoo jammerlijke gemeenschap, zoodat dat persoonlijke krachten, gansse dat geestesverval, aan? Is dan de bede te onpas: "Caveant consules"? I)

Natuurlijk kan een dagblad-administratie zulke advertenties weigeren, en daar Dr. Knapert niet persoonlijk met den hoofdredacteur van het *N. v. d. D.*, een geweten "Modern predikant", bekend zal zijn, ware het o. i. de eenvoudigste weg geweest, zoo de heer Knapert zich rechtstreeks tot hem had gewend.

Toch vergist zich de heer Knapert, zoo hij waant, dat dit veel zal helpen, of ook hulpe van de overheid verwacht.

Er zijn vele maatregelen die de overheid nemen kan, en die in ons Program bij het artikel "Publieke eerbareheid" ter sprake kwamen.

Maar hoofdzaak is en blijft: Christelijk huisgezin en Christelijke school.

Niet alsof ook dan niet nog allerlei zonde kon uitbreken, en uitbrak, edoch op die wijs verkrijgt men dan toch een bederfwerende atmosfeer, die het doordringen van het kwaad op breeder schaal tegenhoudt.

Ook hier ligt het reidmideel in het bewaken der grenzen.

KUYPER.

Officieele Berichten.

Met verkorting uit het *Zakblad* van 18 Nov.)

Kort verslag van de vergadering der Classe Utrecht gehouden 2 November 1892.

Behandeld wordt o. a. het voorstel: De Classe wijze aan, waartoe en in welke gevallen een doopgetuige moet optreden en zij spreke zich uit over de vraag of en in welke gevallen het dan geoorloofd zal zijn ook den vader de doopvragen te laten beantwoorden. Het eind van de discussie over dit voorstel is, dat wordt besloten het op te zenden naar de prov. Synode of zoo noodig naar de Generale Synode.

Naar aanleiding van de vraag wie de kosten moet dragen, gemaakt voor het beaardigen van kerken, waar nog geen Geref. kerkeraad optrad, besluit de Classe, dat die kosten op zijn minst voor de helft door de te beaardigen en de arbeidende kerk en voor het overige door de Classe wordt gedragen.

Beknopt verslag van de Classicale Vergadering, gehouden te Edam 8 November 1892.

Deputaten voor een huishoudelijk reglement lezen een concept voor, dat na eenige wijziging wordt goedgekeurd en aangenomen. Onder meer werd hierdoor vastgesteld, dat jaarlijks minstens éénmaal moet geconcentreerd worden voor de Th. School, Vrije Univers., Hulpbeh. kerken, Minvermog. Stud. en Zending en minstens tweemaal per jaar voor de Kas van Emer. pred.-wed. en wezen.

Op een verzoek van Broek in 't Waterland om daar in de week te preken wordt gunstig beschikt.

Een voorstel van Monnikendam om subsidie wordt aangehouden.

Verslag van het verhandelde op de gewone Classie-Verg. van de Classie "Deventer" van Geref. kerken, gehouden te Almeloop op Donderdag 3 November 1892.

Aan een Hulpbeh. kerk wordt 3 maanden steun toegestaan — en een commissie benoemd van 5 leden (3 pred. en 2 ouderl.) om een concept-regeling voor de deput. van Hulpbeh. kerken, die voorgelezen wordt, in overweging te nemen en op de volgende vergadering verslag daarvan uit te brengen.

De vraag van de kerk v. W. om een collectie aan te bevelen in de *Herant* en de *Bazuin*, te mogen houden in en buiten de Classis ten behoeve van het bouwfonds, wordt geresolveerd naar de commissie van Hulpbeh. kerken.

Bepaald wordt, dat de Vergaderingen beurtelings te Deventer en te Almeloop, zullen gehouden worden.

Nadat de kosten waren vereëfend, Dr. Schepers benoemd was tot Classie. correspondent en aan Dr. Allaart de regeling der vacaturen opgedragen, wordt door den praeses met dankzegging en gebed te ongerever 6 uur deze Vergadering gesloten.

C. J. VAN BINSBERGEN, Scriba.

De Deputaten der Generale Synode voor het verband tusschen de Gereformeerde Kerken en de Theologische Faculteit aan de Vrije

1) De overheid zie toe.

Universiteit, verzoeken aan de Deputa der particuliere Synoden voor de examina, om gevolg te geven aan het bepaalde in de laatste aanneve van Art. II der "overeenkomst" regende het verband tusschen de Gereformeerde kerken en de Theologische Faculteit aan de Vrije Universiteit (Acta Voorl. Syn. 's Gravenhage pag. 50).

Deputaten worden verzocht hun eventuele opmerkingen, gemaakt bij de peremptoire examina, die reeds in de Generale Synode dezes jaars hebben plaats gehad, of die nog zullen plaats hebben, te doen toekomen aan den ondergeteekende.

Namens Deputaten voornemend, P. J. W. KLAARHAMER, Utrecht, Nov. '92.

Buitenland.

Engeland. Beslissing in de Lincolnzaak. Het Church-Congres.

Men is in de kerkelijke kringen van Engeland vol van de rechterlijke uitspraak over de Lincoln-zaak. De Ritualisten kunnen er mede tevreden zijn, schoon sommige Evangelischen, die tegen het invoeren van Roomsche ceremonien in de Episcopale kerk zij, roepen dat hunne zaak heeft getriumfeerd. De uitspraak van de bevoegde rechtbank (bevoegd n. volgens de Engelse wet, niet volgens het kerkrecht) zegt dat water bij de sacramentele wij mag worden gevoegd, doch dat de vermeniging in de consistoriekamer moet geschieden. Er mogen kaarsen over dag op het altaar branden, maar deze behooren aangestoken te zijn vóór dat de gemeente vergadert. Wat er van de avondmaalwijn na de bediening van het sacrament in de bekers overblijft mag door den priester worden gedronken, maar niet in het bijzijn der gemeente.

Met deze uitspraken moeten zij, die voor het Protestantische karakter der Episcopale kerk wenschen op te komen, tevreden zijn! Geen wonder, dat sommige anti-Ritualisten dreigen met afscheiding en er steeds meer op aandringen om scheiding van kerk en staat te verkrijgen. Het is te hopen dat het laatste weldra gebeuren zal. Wij houden het er voor, dat menig Ritualist, die nu de menschen de kerk uitjaagt door steeds meer Rome na te bootsen, van predikstijl en van liturgie zou moeten veranderen om de menigte te verzamelen, of anders zich gemaakzaam zal zien een goed heenkomen te zoeken. Maar het schijnt wel, dat er van "disestablishment" van de Engelse staats kerk in Engeland voorloopig niet komen zal. Immers heeft de liberale partij die thans de meerderheid in het Parlement heeft, wel de vrijmaking der kerk van Wales en van Schotland in haar program geschreven, doch niet die van Engeland, waar de overgrote meerderheid der bevolking tot de staatskerk behoort.

Wij kunnen ons niet herinneren, dat er ooit een rechterlijke uitspraak geweest is, zoo gunstig voor de Ritualisten als die in de Lincolnzaak. De antideken Taylor, een tegenstander van het Ritualisme, zegt: "Ik beschouw de beslissing als den ernstigsten slag en de zwaarste ontmoediging, die ooit het Protestantisme in de kerk van Engeland heeft te doorstaan gehad, sedert de vaststelling onzer constitutie in 1688."

In het begin dezer maand werd het "Church Congress" te Folkestone, onder het presidium van den primas der Engelse kerk, den aartsbisschop van Canterbury, gehouden. Dit congres is een samenkomst van ambtsdragers en gemeentelieden der Episcopale kerk ter bespreking van kerkelijke belangen. Tengevolge van het regentschap weder was de opkomst van gemeentelieden minder dan gewoonlijk. Het spreekt van zelf dat de nieuwere Bijbelsche critiek, of het opkomende modernisme in de Episcopale kerk ook een onderwerp van bespreking uitmaakte. Het bleek op de vergadering dat de theologen, die het breede standpunt innemen, gelijk de aanhangers van het modernisme het noemen, meer sympathie in de vergadering vonden dan werd verwacht. Wij houden het er voor, dat de scheur in de Ritualistische partij door het al dan niet volgen der moderne critiek getrokken, steeds grooter zal worden, waardoor de kracht van het Ritualisme gebroken wordt of alreede is. Mochten wij nu maar hooren, dat daartegenover mannen op de bazuin gaan blazen, die het volk in leer en kerken-ordening terugroepen tot de wet en het getuigenis.

Opmerkelijk is het, dat terwijl een energiek protest tegen de ontwichting des Bijbels door de nieuwe school achterwege bleef, sommige heeren leden van het congres met groote heftigheid te velde trokken tegen de vivisectie, d. i. het snijden in levende dieren tot het nemen van proeven. Men beschuldigde elkander daarbij van "onwetendheid" en "welbewuste leugen". Men zou daaruit moeten afleiden, dat er meer medelijden was met de dieren, die door proefnemingen gemarteld worden, dan wel met de onsterfelijke zielen der menschen, die door de nieuwe school op den weg des verderfs worden geleid.

Ook werd er in het congres op aangedrongen op een meer levendige prediking. Daarbij merkte de heer Reany op, dat wanneer predikanten, die tot de Nonconformisten behooren niet konden prediken, zij wel konden heengaan. Indirect werd hierdoor door den heer Reany voor scheiding van kerk en staat gepleit.

Duitschland. Het feest te Wittenberg.

Opmerkelijk is het hoe de liberalistische pers in Duitschland zwijgt over hetgeen er te Wittenberg den 31sten October geschied is. Het is ook niet naar den zin der liberalisten geweest, dat alle Evangelische vorsten van Duitschland (de koning van Wurtemberg was verhuind) met de vertegenwoordigers der vrije steden, de inwijdingsvoorkonden hebben onderteekend, in welk stuk belijdenis gedaan wordt van den gekruisigde en verheerlijkten Christus.

Het feit dat de Keizer van Duitschland met de Evangelische Vorsten des rijk, met vertegenwoordigers van Engeland, Nederland, Denemarken en Zweden en Noorwegen, zich den 31sten October in de Lutherstad vereëfenden, is niet zonder beteekenis. Minder aangenaam doet het ons aan, dat alle kerkbesturen, zoowel van Duitschland als daar buiten (alleen de Latinsche kerk der Oostzee-provincien was om begrijpelijke redenen niet officieel uitgenoodigd) verzocht waren vertegenwoordigers naar Wittenberg te zenden, terwijl wij niet vernamen, dat ook die kerken, die geen kerkturen hebben, en meenen door het verwerpen van besturen in overeenstemming met Gods woord en de daaruit getrokken beginselen der reformatie te handelen, verzocht zijn om deputaten te zenden. Ook hadden op verzoek de Gustaaf-Adolf-vereniging, de verenigingen voor in- en uit-

wendige zending, zelfs de Evangelische bond hunne vertegenwoordigers gezonden, terwijl gedurende de wijdings-godsdiensstoefening naast de Keizerin, de hoofden der Evangelische diakonessenhuizen waren geschaard. Hieruit spreekt weinig kerkelijk bewustzijn. Immers het bestaan van verschillende verenigingen om de dingen te doen, waartoe de kerken des Heere geroepen zijn, is een aanklacht tegen die kerken.

De inwijdingsvoorkonde werd onmiddellijk na de wijdingsgodsdiensstoefening in de oude, eerwaardige Lutherkamer onderteekend, terwijl aan het daaropvolgende feestmaal de keizer een toespraak hield, die wat geest en toon aangaf, met de inwijdingsvoorkonde overeenstemt. Men heeft de woorden toen door den keizer gesproken als het hoofd der Evangelische kerk, opgevat als een voorloopige beslissing van de zaak Harnack. Sommigen lezen er uit, dat de keizer in zijn toespraak den Berlijnschen hoogleraar heeft willen veroordeelen, anderen zijn van gevoelen, dat de keizer door zijne woorden een schuld heeft willen ophieven om Harnack daarmee tegen zijne rechtinnige aanvallen te willen dekken. Ons dunkt dat de eersten gelijk hebben, ofschoon de tijd ons nog verre schijnt, dat mannen als Harnack uit hun ambt als hoogleraren in de Godgeleerdheid zullen ontslagen worden.

Natuurlijk kon bij deze gelegenheid een historische optocht niet ontbreken. De wereld grijpt in Duitschland ook kerkelijke gebeurtenissen aan om feest te vieren en pracht en praal ten toon te spreiden. Had men er oog voor in de hoogste kringen van Duitschland, dat het volk als een geheel genomen van Luther's leer afkeerig is geworden, of afkeerig is gebleven er zou geen optocht gehouden zijn. Maar helaas is men daarvoor kennelijk blind.

De godsdiensstoefening in de op Staatskosten vernieuwde slotkerk, maakte niet dien indruk dien men er had van kunnen verwachten.

De wijding had zonder enige plechtigheid of ceremonieel, slechts met Gods Woord en gebed plaats. De prediking van de hofprediker Vieregge was naar aanleiding van Exodus 2: 3-4.

Men heeft het van Lutherische zijde dien prediker kwalijk genomen, dat hij niet als middelpunt van zijne prediking genomen had: "de plaats waarop gij staat, is heiligh land", in stede van het geheele verhaal van het gezicht van het brandende braambosch te behandelen. Ons komt het echter voor, dat de prediker zich aldaan schuldig gemaakt had aan Roomsche vereering van eene plaats, in stede van de genade Gods te verheerlijken, die er voor gezorgd heeft, dat de kerk door de vuurvlammen van zonde, wereld en duivel niet is verterd ook door middel van het verwekken van een man als Luther. Jammer is het dat de acoustiek in de oude slotkerk zoo slecht is en ook na de vernieuwing zoo slecht bleef, dat velen van den prediker niets verstaan konden. Een verslaggever deelt mede, dat het aanwezig zijn van zoovele honderden menschen in schitterende uniformen niet bevoorliefelijk was voor de stichting door middel van de bediening des Woords.

Hij darft dat het op dezelfde plaats beter was in 1883, bij het Lutherfeest toen er als een adem des Geestes door de vergadering ging, al vergaderde men toen bij het gebrekkige licht van flickerende, afstrijpende kaarsen.

Maar als het Woord Gods recht gemedend wordt en de Geest des Heeren oefent daarbij zijn kracht uit, dan wordt alles vergeeten wat de aandacht kon afleiden; zelfs kan het dan geschieden dat er blijdschap is in de harten, dat ook de grooten en vorsten der aarde zich buigen, zij het dan ook uitwendig, voor het Woord Gods.

De Slotkerk is een oorspronkelijk eenvoudig gebouw in Gothischen stijl opgetrokken, met slechts één schip. Zij maakt een deel uit met het voormalig keurvorstelijk slot, dat tusschen 1493 en 1499 door Frederik de Wijze gesticht werd, dat uit een hoofdgebouw, door twee dikke maar lage torens geflankeerd, en twee aan de rechterzijde aangebrachte vleugels, bestaat. De noordelijke vleugel is de Slotkerk. Tweemaal is dit gebouw in oorlogstijd afgebrand (1760 en 1813). Het werd in 1817 weder hersteld. Het inwendige was echter zeer smakeloos, naar den geest van dien tijd, vernieuwd.

Keizer Frederik koesterde reeds als kroonprins het plan om het kerkgebouw te vernieuwen. Daartoe is het nu, op staatskosten, gekomen; zelfs de Roomsche centrumpartij stemde voor het daartoe benodigd crediet.

De architect had geen gemakkelijke taak, omdat de kerk geen toren heeft, en een dikke ronde toren van het slot tegen haar aan staat. Toch reggen deskundigen dat de bouwkunstenaar zich goed van zijne taak heeft gekweten. De keizer schonk aan de kerk getogen ijzeren deuren, waarop de stellingen van Luther in reliëf te vinden zijn.

In het gebouw heeft men, zeker om de ruimte te breken, twee rijen pilaren aangebracht, waaraan de standbeelden der Duitsehe reformateurs zijn bevestigd. De eerste rij rechts draagt het beeld van Luther met gevouwen handen, links is dat van Melancthon. Ook vindt men de standbeelden van Justus Jonas, Spolatin, Johan Brenz, Urbanus Rhegius, Kaspar Cruciger en Nikolaas van Amstorf. Daarboven bevinden er zich 22 portretmedaillons van vrienden en bevorderaars der reformatie, waaronder ook de voorloopers der reformatie. Aan den onderbouw van het orgel zijn de medaillons van Calvijn en Zwینگel gehecht. De ramen zijn versierd met de op het glas geschilderde wapens van 198 steden, die voor de reformatie van beteekenis geweest zijn. Op de drie ramen van het choir vindt men eene afbeelding van Dürers kleine passie. In het midden ziet men het beeld van den gekruisigten Christus, met de woorden "door het geloof alleen" er onder. Links is de geboorte van Christus, met de aanbidding van de wijzen uit het Oosten, rechts de opstanding met de uitstorting des Heiligen Geestes, afgebeeld. Voor deze vensters verheft zich het in rijken gothischen stijl opgetrokken altaar, dat van Fransch witte kalksteen gebouwd is. Onder het gewelf dat zich over het altaar uitbreidt, vindt men een Christusbeeld, met het beeld van Petrus rechts en dat van Paulus links.

De keizer heeft, toen hij voor het eerst het vernieuwde kerkgebouw bezocht, de opmerking gemaakt, dat in eene Evangelische kerk Petrus niet aan de rechterzijde van Christus mocht staan. Die plaats komt aan Paulus toe. De Gereformeerde zegt: in de kerkgebouwen mogen in het geheel geen beelden gevonden worden.

Wij deelen daarom de inwendige inrichting van de Wittenberger Slotkerk mede, om te doen zien, hoe Luthers reformatie in menig opzicht niet principieel genoeg is geweest, opdat wij ons zonden verheugen, dat voor de kerken der reformatie in ons land Calvijn de geestelijke vader werd.

WINKEL.